

IN MEMORIAM

„Lakótelep kertés házak helyén...”

Interjú Béres Csabával – In memoriam¹

Az interjút készítette: Czibere Ibolya²

(Az interjú egy kiállítás kapcsán készült, amely a panelépületek és a „panellét” történetiségét mutatta be³ Debrecenben, 2019-ben.)

– *Kedves Csaba, köszönöm, hogy vállaltad az interjút. A hetvenes években indult városszociológiai, közelebbről a lakótelepekre irányuló kutatásaidról kérdezlek, melyek akkor újdonságnak, napjainkban pedig tanulságosnak értékelhetők. Milyen inspiráció alapján kezdődött a kutatásod, szinte párhuzamosan a lakótelepépítés kezdetével?*

– Először is azzal kezdem, hogy Debrecenben a lakótelep vizsgálatot Szelényi Iván és Konrád György indította el, még valamikor a 60-as évek közepe táján. Engem a lakásomon kerestek meg, hogy a debreceni kérdést szervezzem meg. Valójában azonban nem ez inspirált engem a lakótelepek vizsgálatára, hanem az, hogy együtt dolgoztam P. L.-sal (*az érintett nevét töröltük*), aki a (*a szervezet nevét töröltük*) Települési Irodájának a vezetője volt. Aztán igazgatóhelyettes lett, majd később ő vette át az egész cég igazgatását. Ők készítették elő a debreceni lakótelepek beépítését, elrendezését, az épületek telepítését stb. P. L.-ban élt mindig egy olyan gondolat, hogy valahol az embereknek kellene építeni, és akkor jó lenne tudni az emberek véleményét is. P. L.-sal a feleségem révén kerültem kapcsolatba,

¹ Béres Csaba (1938–2019), a szociológiai tudományok kandidátusa. 41 éven át oktatott és kutatott a Debreceni Egyetemen (és elődszervezetében, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen). Csaknem 20 éven át vezette a Szociológia Tanszékét, amelynek alapítása is a nevéhez fűződik. Nyolc éven át a Politikatudományi és Szociológiai Intézet igazgatói posztját is betöltötte. A Magyar Szociológiai Társaság alapító tagja, a Szociológia és az Alföldi Társadalom című folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja volt. Jelentős település- és városszociológiai vizsgálatok vezetőjeként legfontosabb kutatásai a lakótelepek társadalmi és szociológiai problémái köré szerveződtek. Munkássága során az esélyegyenlőség elhivatott képviselőjeként emelt szót a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok és etnikai kisebbségek kirekesztése és a társadalmi egyenlőtlenségek ellen.

² Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet, intézetigazgató, tanszékvezető, egyetemi docens

³ A kiállítás címe: PANEL. Lét, közösség, esztétika – a lakótelepek hatvan éve. Helyszíne: MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ, Debrecen. A kiállítás 2019 augusztusában nyílt.

IN MEMORIAM

aki az Állami Építőipari Vállalatnál dolgozott műszaki előkészítőként, és kezdetben P. L. is ott dolgozott. Ezzel az építész társasággal gyakran találkoztam a feleségem révén. Kezdetben nagyon unatkoztam közöttük, aztán kezdtem odafigyelni és akkor rájöttem, hogy ez nagyon érdekes, amiről itt szó van. Úgyhogy elkezdtem ezzel komolyabban foglalkozni és ez adta aztán nekem a városszociológia felé fordulásomat is. Vagy ez tette lehetővé, vagy ez inspirálta. P. L.-ék révén tudtam több debreceni mikrotérségben szociológiai vizsgálatot végezni, ők rendelték meg ezt tőlem, illetve a tanszéktől, és így keletkeztek ezek az anyagok. Ezeket összefoglalva dolgoztam fel a kandidátusi disszertáciomban, ami most már ott van az asztalodon, és ha belenézel, akkor láthatod, hogy miről is van szó. Közülük is kiemelném a Tócsókert-vizsgálatot, mivel erre úgy került sor, hogy erre a város, illetőleg hát akkor a városvezető Ács elvtárs volt, személyesen adott megbízást. A következő történet. Ez egy családi házas beépítési terület volt, nagyon sok jó minőségű, viszonylag újonnan épített lakással, és a lakótelepeket nem lehetett építeni a belvárosba, az ilyen kísérletek megbuktak. Mint például a Darabos utcai beépítés, vagy például a Béke út, ill. Szent Anna út, meg ott azon a környéken. Hozzákezdtek, de rájöttek, hogy nem megy Debrecen történeti belvárosának átépítése lakóteleppé. Tehát Miskolccal vagy más városokkal szemben itt evvel leálltak, mert láthatóan ez nem működött. Akkor jött az a gondolat, hogy a város szélén kell ezeket elhelyezni, és akkor kerestek szabad területeket, amelyeket be lehetett építeni. A keleti oldal, a Csapókert és a környéke, az nem volt egy nagyon jó minőségi terület, ráadásul homokos, elég értéktelen mezőgazdaságilag kevésbé hasznosítható terület volt. Itt viszont adódott egy olyan probléma, hogy ezt magasabban, vagy alacsonyabban, már meg nem mondom, de a lényeg a csatornázás, hogy áttemelőket kellett volna alkalmazni ahhoz, hogy a szennyvizet elvezessék onnan, és ez nagyon megdrágította volna az építkezést.

Ezért aztán kerestek olyan területet, amely viszonylag hamar beépíthető, nem fekszik messze a hőerőműtől, mert a lakótelepek fűtését távhővel oldották meg. Így jött képbe ez a szerencsétlen Tócsókert. P. L.-éknak az volt a dolguk, hogy előkészítsék, hogy megtervezzék a lakótelep elhelyezését. No, de közben elindították a kisajátításokat és a lakók rájöttek arra, hogy amit felkínáltak nekik kisajátításként, a meglévő lakóházukért, azért nem tudnak újabb lakóházat venni itt Debrecenben. Erre is volt az akkori kormányzatnak, illetőleg a városnak javaslata, hogy jutányos áron hozzájuthatnak lakótelepi lakáshoz. De ez olyan életmódváltást jelentett az embereknek, amibe belerokkantak, szó szerint, meg bele is haltak. Volt olyan idős ember, meg idős család bizonyíthatóan, akik ebbe belepusztultak. Gondold el, hogy ezek az emberek életük nagyobbik hányadát friss levegőn, kertet művelve látták el, abszolút nem volt igényük arra, hogy éjszaka fűtött vécében végezzék a dolgukat, kijártak akár télvíz idején is a kertben lévő budiba és nem okozott ez nekik gondot. Azáltal, hogy őket belekényszerítették egy lakótelepi távfűtött lakásba, és a távfűtésnek az összes egészségügyi vonzatára itt most nem térnék ki... Gyakorlatilag egy teljesen

IN MEMORIAM

passzív életmódra kényszerítették őket. Ennek következtében, amikor elindultak a kisajátítások, rengeteg panaszos levél érkezett, személy szerint Kádár Jánoshoz, a titkárságához. No, azok ott Pesten begorombultak, hogy mi a rossz nyavalyát csinálnak ezek a debreceniek. Úgyhogy felhívták Brács elvtársat, mert ez volt a beceneve Dr. Ácsnak. Felhívták, hogy sürgősen nézzen utána és készíttessen egy szociológiai vizsgálatot. Akkor kértek fel bennünket, és mi bejártuk akkor még a bontás alatt levő területet, rengeteg interjú készítettünk, rengeteg fotóanyagot készítettünk. Sajnos ezeknek a fotóknak a jó részét most a költözés után kiselejtezttem. De van egy kiadványom, „Lakótelep kertés házak helyén”, amelynek hitem szerint egy példányát meg kellene találni. Én nem tudom, hogy az én példányom már hova tűnt, lehet ez is a költözés áldozata lett, mert hát minek őrizgessem ezeket a régi dolgokat alapon... Az ördög sem gondolta, hogy még erre valamikor bárkinek is mutatkozik valamilyen érdeklődése.

– *Munkásságod végigkíséri a kertvárosi családi házas környék lerombolásától (hiszen még a termőföldet is elvitték) az új, épített környezet létrejöttéig lényegében városunk történetének „modernizációját”, a mai társadalmi gondjaink egyik forrásvidékét. Hogyan fogadták kutatási eredményeidet?*

– Elkészült ez a vizsgálat és abban leírtuk, hogy ez előnytelen a lakosoknak. Na, ennek aztán híre ment, behívtak a Pártbizottságra. Úgyhogy a megyei titkár elkezdett engem győzködni, hogy: „Te Csaba! Hát neked fogalmad sincs, hogy milyen jó dolguk lesz ezeknek az embereknek. Megszabadulnak attól a piszkos, nehéz munkától, kényelemben fognak élni...” stb. stb. Tehát, győzködött a lakótelepi lakásban élés előnyeiről. Hát, mit mondjak, nem sikerült őket meggyőzőm. És így a hatalommal többször is, hogy így mondjam szóváltásba keveredtem, bár atrocitás sohasem ért, hát nem érhetett, mert nem az ujjamból ráztam ki az adatokat és a vizsgálatokat. Történt egy nagyon érdekes eset Ibolya, hogy a *(cég neve törölve)* párttitkárnője egy képzésen, amit én tartottam megyei kádereknek a Foxi-Maxi egyetemen – ez tudod mi volt?

– *A Marxista?*

– A Marxista Egyetem, igen így becézték. Szóval az előadás szünetében odajött hozzám, hogy Béres elvtárs, hogy tudja-e, hogy a maga kutatásai óriási károkat okoznak? Hát mondom, eddig nem tudtam, de mivel Ön mérnök ember és a számok embere, meg a tények embere, gondolom, megindokolja, hogy miért ez a véleménye az én kutatásaimról. Mert, hogy én fúrom a lakótelepeket. Az Újkertben mi volt az egész lakótelep építésének a logikája? Az, hogy nem a műszaki kivitelezést és megoldásokat igazították a lakossági igényekhez, hanem olyan volt, mintha valaki vesz egy nyakkendőt valamikor, aztán ehhez vesz egy öltönyt. Tehát a meglévő infrastruktúrára próbálták ezt felfűzni, hogy tudjanak valamivel jobb mutatót produkálni, az egységre eső infrastrukturális költségeket tekintve. Ezért volt az, hogy a Tócskert sorsát az pecsételte meg, hogy közel volt a hőközponthoz, a hőerőműhöz. Tehát túl-

IN MEMORIAM

zottan nagy vonalvezetékét nem kellett kiépíteni. Aztán a lakótelepi technológia már fejlődött, mikor az Újkerter terveztek és építették. Akkor már a közmű-alagút volt az ügyeletes örület, hogy a föld alá kell vinni a közműveket. Hát volt ebben ráció, hogy ha valami elromlik, mit tudom én, egy hővezeték meghibásodik, vagy elektromos kábel, vagy bármi, akkor ne kelljen az egész hőbelevancot, terepet felbontani, hanem ott el tudják végezni a szerelést. Csakhogy akkor ez mérhetetlenül megrágtotta a költségeket, borzasztó drága volt. Na, gondold el, gyakorlatilag alagutakat kellett építeni és abban helyezték el ezeket a közműveket.

– *A városfejlesztők a modernitás lázában elfelejtik, hogy minden épület annyit ér, amennyire az ott élők és tágabb környezetük életét szolgálja?*

– Ez borzasztó drága volt. Na, most ez a jó asszony, ez úgy volt érdekelt ebben, hogy a férje, aki a *(főiskola neve törölve)* tanított, meg tanszékvezető volt, az volt ennek a közműalagútnak az őrlője, ő tervezte ezeket és így a família érdekelt volt ezekben a közműalagutakban. Na most, közműalagutakat sehol máshol nem érdemes építeni, csak ott, ahol nagy az egységnyi területre eső lakásszám. Magyarul, ahol többszintes beépítésű, minimum 4 szintes, de inkább 10 emeletes, vagy volt, hogy 14 emeletes épületeket is felhúztak. Az volt még a tervezőknek a fő szabály, hogy az épületeket olyan távolra helyezték el, hogy ha leforgatnák ezeket az épületeket, tehát a dőlési távolság, hogy így mondjam, ne csapja őket agyon. Ez volt kezdetben. Aztán jött az, hogy szerepet játszott a toló pálya mozgása. Hogy olyan távolságra helyezték el, hogy a kivitelezés során egy toronydaru kiépítésével, felépítésével, akár két épületet is össze tudjanak rakni a házgyárban előállított panelekből.

Úgyhogy a daru távolsága határozta meg a lakóházak elhelyezését. Számtalan ilyen dolgot tudnék mondani, amikor egyáltalában nem az volt a szempont, hogy az embereknek mi lenne jó, hogy lenne jó, hanem ilyen és egyéb szempontok játszottak szerepet. Éppen ezért, például hogy mennyire nem vették figyelembe, vagy nem akarták, vagy nem tudták, vagy nem merték, ki tudja.

A feleségem műszaki előkészítőként dolgozott, és panaszkodott, hogy ő próbálta legalább a homlokzatokat változatosabbá tenni a kivitelezés során, azzal, hogy a sötétítő guriguri függönyöket más-más színben rendelje meg. Pedig ez a gyakorlatban úgy működött, hogy megrendeltek egy gurigurit, mit tudom én, irdatlan mennyiségű zöld, vagy kék színű gurigurit, és ameddig az tartott, akkor azt használták fel. Az, hogy a népek ez tetszett, vagy nem tetszett, kit érdekelt? De ugyanez volt a tapétázással kapcsolatban is, hogy volt egy egyentapéta, túlzottan sokat nem lehetett ezzel variálni, ezt építették, vagy ezt ragasztották fel. Aztán a padlószőnyeg például. És így tovább. Tehát nem szólhattak bele a lakók. Mondván, hogy örüljenek, hogy fedél van a fejük felett.

Ez tulajdonképpen az ipari városfejlődés logikája, mert egy viszonylag robbanásszerű népességnövekedés következett be Debrecenben, hogy ipari központtá vált és beszívta a munkaerőt a környező településekről, ahol a mezőgazdaság már nem tudta ellátni munkával a lakosságot. Megfogni ezt a betelepülő népességet, hát

IN MEMORIAM

valóban úgy tűnik, hogy más módon nem is lehetett. Egyébként ezt Magyarország nem maga találta ki, részben a Szovjetunióból másolták és a házgyárak is egészben onnan jöttek, de volt ebben nyugati minta is, mert a háború után a nagymértékű lakásvesztést, lakásszám-csökkenést úgy próbálták megoldani, hogy szociális célból lakótelepeket építettek. Persze aztán a nyugatiak hamar rájöttek, hogy ez nem olcsó, nem jó megoldás, nem szeretik a lakosok s viszonylag hamar felhagytak vele. Jó darabig Nyugat-Európában is működtek házgyárak, itt például az egyik házgyár, amit Magyarország megvásárolt, az egy dán valami volt, Larsen-Nielsennek hívták ezt a házgyárat. Onnan vették a mintát. A nyugatiak ezt viszonylag hamar kinőtték, amikor enyhült a lakáshiány, akkor rögtön leálltak vele. De a nyomai sokáig megmaradtak, emlékszem rá, hogy egy szociológiai kongresszuson voltam, és szállást nekem egy olyan diákokthozban foglaltak, ami korábban egy ilyen lakótelep volt. És aztán átalakították diákszállóvá, tehát ahol tudták korrigáltak, és nem ilyen irdatlan méretű lakótelepeket építettek, az valami döbbenet, hogy mekkora lakótelepeket építettek. Ott tényleg emberi léptékű kis, viszonylag hamar körbejárható, élhető beépítések történtek. Emlékszem, hogy egyszer járt nálam egy angol kolléga, akit kivittem megmutatni neki az Újkertet, hát teljesen el volt képedve. Hát azt mondja, ez fantasztikus, hát azt mondta, hogy ilyet én még életemben nem láttam. Azt mondja az anglius, na, nekünk ilyenre nem telik. Mondtam neki magyarul, hogy cseszd meg, nekünk sem. De hát ez van.

– *Vizsgáld, hogy milyen volt a beköltözők társadalmi összetétele? Milyen szempontok alapján jelölték ki – az akkori eljárás szerint – a beköltözőket? A Tócskert mellett más lakótelepeket is elemeztetek ilyen szempontból?*

– Mondjuk, akik lelkesen és dalolva mentek oda, azok a lakásnélküliek, akik ostromolták állandóan Brács elvtársat is, hetente jártak a nyakára. És el kell, hogy mondjam, hogy a politikát is meg lehet érteni, ugye amikor hetente síró emberek vannak a fogadóórán és előadják a nyomorukat, akkor tényleg ez elég erős motiváció volt arra, hogy minél hamarabb, minél több lakást építsenek. És akkor a 'többség érdeke a kisebbség érdeke felett terv' alapján azzal olyan nagyon sokat nem foglalkoztak, hogy akkor az őslakosoknak ez mit jelentett. Most hadd tegyem hozzá, hogy a Tócskert Debrecen legjobb minőségű talaja volt. A Tócs völgyében rendkívül jól tudtak kertészkedni is, komoly mértékben hozzájárult Debrecen zöldség- és gyümölcsellátásához. Kik költöztek oda be? Például ezek a kényszer kiköltöztetettek, akiket, hogy így mondjam, megfosztottak az eredeti családi házas lakóövezetektől és muszáj volt nekik beköltözni. Ők voltak azok, akik nagyon nem szerettek oda beköltözni. Tehát én ezt a két réteget látom főleg, hogy akiknek nem volt lakásuk, azok örömmel költöztek oda, akiknek pedig volt, és kényszer útján kerültek be, hát azok nem voltak annyira happy-k. És érdekes, hogy ezek az emberek igyekeztek feltalálni magukat, már ezek a régi kertségi területről beköltözött emberek. Tehát ez volt a Tócskert, az Újkert, a Vénkert stb., ahol végrehajtották ezt a beépítést, a lényeg a

IN MEMORIAM

lényeg, hogy például ezek a lakók a ház körül kis virágos kertet létesítettek, közvetlenül a ház előtt. Na, ezt aztán nem jó szemmel nézte a Városgazdálkodási Vállalat, mert kiirtotta ezeket az úgymond illegális kerteket.

– *Azt hiszem, ez kiváló példája a központi elhatározások mindenek, még a józan ész felett is véghezvitt történetére, a lakosok igényeinek vak elutasítására. Ez a Tócsókertben történt?*

– Nem, az Újkertben is, meg mindenhol. Tudod mit ültettek helyette?

– *Mit?*

– Alacsony cserjéket, tüskés, madártövis a neve, az ördög tudja, hogy milyen cserjéket, amelyek talajtakarók voltak. Mi célt szolgáltak ezek? Azt, hogy amikor ezeket lerakták, utána évekig nem kellett hozzányúlni a területhez. Tehát a Városgazdálkodási Vállalatnál nem volt semmi dolga a lakóházak környékének a parkosításával, nem foglalkoztak vele. A lakóházak környékét meg egy marha nagy gyepes területet befűvesítettek és akkor ez volt a természeti környezet. Építettek játszótereket is, viszont ezeket lebetonozták, meg leaszfaltozták. Miért? Mert a lakótelepeken mindig nagy volt a légáramlás. Hát gondold el, hogy a város szélén helyezkedtek ezek el, az északi meg mit tudom én, honnan jövő szelek bejöttek a városba és beleütköztek ebbe a falba. És akkor a fal mentén lecsapódtak, tehát a lakótelepeken még a kánikulában is volt légmozgás, ez felkavarta a port, és magas volt a szálló por, ezért minden szabad területet igyekeztek vagy befűvesíteni, vagy talajtakaró cserjékkel ellátni. A játszótereket pedig leburkolták. Ennek aztán ugye, mondanom sem kell, hogy számtalan gyerekplezúr lett az eredménye, a gyerekek lepottyantak a hintáról, vagy a libikókáról vagy a mászókaról. És a játszótereket is központosították, hogy így mondjam, tehát több lakótömbnek egy volt.

– *Miért éppen a játszótereket engedték volna ki a „központi gondolatból”, csak úgy, a szokások és a józan ész figyelembevételével?*

– És akkor így adódott az, hogy az anyukák minden áldott nap, mikor elmentek a gyereket levegőztetni, sétáltatni, megcélozták ezeket a játszótereket, hát ezekért kellett egy kis utat megtenni. Holott a gyerekek mindig a lakóházuk közelében szerettek játszani. Ez viszont konfliktusokat is okozott, mert a nagyobb srácok már ott fociztak a lakóház előtti járdákon. Ez a földszinten lakó idős embereket, érthető módon irritálta, különösen, amikor nagy erővel megrúgták a labdát és az döngette a falat. Szóval számtalan konfliktus adódott, de nem csak ebből, hanem abból is, hogy az egymás alatt meg felett levők között a mi vizsgálataink szerint soha sem alakultak ki szomszédsági kapcsolatok, csak az egymás mellett levők között, mert rendkívüli módon zavarták őket. Ugyanis a panelek elhelyezése úgy történt, hogy érdemi hangszigetelés nem volt. Ráragasztottak egy kis szőnyegpadlót.

– *Egészen elképesztő, hogy az építkezés egyetlen elemében sem kísérelték meg mérlegelni a leendő lakók szempontjait.*

– Ibolya! Volt olyan idős család, aki majd megőrült már. A szegedi papucsról hallottál, emlékszel még arra a korszakra?

IN MEMORIAM

– *Hallottam, igen.*

– Ez egy fapapucs, és a gyerekeknek is azt vették. Na, most gondold el, egy két-három éves, az mit összerohangál egy lakásban. S mindezt fapapucsban, és gondold el, hogy ez mi kopácsolást jelentett. Volt olyan idős házaspár, aki sírva könyörgött a felette lakónak, hogy engedje meg nekik, hogy vegyenek nekik egy vastag szőnyeget, hogy valamit csillapodjon a zajhatás. De nem csak a zajhatásról van itt szó, hanem hogy a műszaki szerelvények mellett, a fűtőcső, az elektromos vezetékek mentén akadály nélkül áramlott a szag. Például a bagószag lejött, ha valaki mondjuk a klotyóján 3 emelettel fentebb bagózott, azt lentebb is lehetett érezni. Tehát a szagkomfort sem működött, a csótányok mozgásáról meg nem is beszélve. Szóval Ibolya, rengeteg baj és gond jelentkezett itt, de ezekkel nem foglalkoztak, a város fejlesztésének nem ez volt a logikája, hanem az, hogy minél hamarabb az ipari munkaerőt elhelyezzék. Gyakorlatilag Ibolya, ezek munkaerő-raktárak, ember-raktárak voltak. Egyszer egy író ember úgy fogalmazott, hogy ezek gyerekgyárak tulajdonképpen. Mert itt csak kefélni, meg aludni lehetett. Ja, és hogy a hagyományos családokban a lakókonyha az a családi életnek a központja, tehát még az anya főz, a gyerek odaül mellé, hogy a konyhaasztalon, ott készíti a leckét, az anya tudja ellenőrizni stb. stb. Ezekben a minimálisra szabott konyhákban ez nem volt jellemző. Ugye az volt a koncepció, hogy mama, papa a gyárban, meg az irodában, a gyerek az iskolában ebédel és este csak annyit esznek, amennyi éppen vacsorára nem terheli meg a hasukat. Redukált háztartásvezetési koncepció volt mögötte. Aztán később ezt kezdték kinőni, és igényesebb tervezők aztán ragasztottak mellé egy étkezőt. Kezdetben olyan konyhákat is építettek Ibolya, amelynek nem volt természetes világítása, hanem egy szellőző udvarra nyílt elem volt, természetes fény nélkül, például ez a Dobozi lakótelepen talán még mindig megvan. Szóval Ibolya, itt a társadalmi igények, szempontok, teljes, totális negligálása történt. Most nem beszélve arról, hogy is történt a lakótelepek építése. Ibolya! A teljes bioszférát letarolták, nem csak az embereket pucolták el onnan, hanem leszedték a termőtalajt egészen a holt talajig. Ennek az oka a termőtalajvédelmi törvény volt, tehát onnan elmentették ezt a termő talajt, elvitték.

Ez így működött Ibolya, hogy a teljes bioszférát letarolták. És utána megpróbálták ezt úgy visszacsinálni, és akkor nem is mondom, hogy az építési törmelékeket már sokszor nem szállították el, hanem beásták a talajba. Aztán, amikor elkezdtek parkosítani, ilyen kis csenevész fákat ültetni, csodálkoztak, hogy az istennek sem akar megnőni a fa. Hát kiderült, hogy egy marha nagy betontömb van alatta. Építési törmelék van alatta. Tehát az történt, hogy elvitték a termőtalajt, és amikor felépült a lakótelep, akkor a füves térségbe pár fát beültettek, és oda visszahoztak egy kis termőtalajt. Ez így működött.

– *Döbbenetes.*

– Ez az, ez az. Na, most ekkor történt még egy nagyon érdekes dolog, hogy a Tócskert második ütemének az építésekor, többek között az én kutatásaim hatására,

IN MEMORIAM

L. rávette az épület tervezőit, hogy tervezzenek egy másfajta beépítési módot, meg ugye ők is ezen dolgoztak, és akkor jött ez a koncepció, hogy panelből lehet építeni kisebb léptékű lakóházakat, sőt családi házakat is. Úgyhogy ki is jelöltek egy területet a Tóócskertben, a Tóóc túloldalán, hogy egy ilyen rehabilitációs formában építik át a területet, tehát gyakorlatilag ilyen kis családi házakat raknak össze panelban. P. L.-ék elkészítették a saját, már meglévő tóócskerti tervüknek az ellentervét, ami egy óriási dolog volt. Gondold el, hogy a saját, korábbi nézeteiket, munkájukat felülbírálván, elkészítettek egy ilyen beépítési területet.

– *P. L.-ék példája mutatja, hogy az értelmiségnek akkor is kellett próbálkoznia a szakmai megoldások irányába mozdítani a központi elképzeléseket, ha kevés remény volt a változásra.*

– És a városban mutatkozott is volna erre hajlandóság, de a tervhivatal beleköpött a levesbe és azt mondta, hogy az állami beruházási pénz lakótelep építésére az a terv kapta meg, amelyik többszintes, meg tízemeletes, meg mit tudom én milyen beépítést tartalmazott. Úgyhogy ez megmaradt tervként. Na, ennek az előkészítésében és a koncepció kidolgozásában is az a megtiszteltetés jutott nekem, hogy részt vehettem és dolgozhattam P. L.-ékkal. Az egy nagyon gyümölcsöző kapcsolat volt Ibolya, szinte naponta összejöttünk. Beszélgettünk, váltottuk ezt a rohadt világot, de hát nem akart megváltódni, nem akart. Aztán jöttek a gazdasági nehézségek és akkor az állami lakásépítés leállt, ezzel megszűnt a lakótelepépítés is. Aztán jött a rendszerváltás, és akkor utána meg már elszabadult a pokol a társadalomban, úgyhogy nagyjából ez az egész sztori, Ibolya.

– *Csaba! Az tényleg igaz egyébként, hogy a jobb módúaknak nem minden lakótelepet kínáltak föl, csak a jobb feltételekkel rendelkező lakásokat? Tehát az egy városi legenda, hogy a falvakból beköltöző munkáscsaládok inkább a városszéli, rosszabb lakóterű, nem olyan komfort fokozatú lakásokba költöztek, még a jobb módúaknak valahova beljebb...*

– Kezdetben valóban, nem városi legenda ez, így volt, mert a lakótelep építésével az is együtt járt, hogy a belváros rehabilitációját leállították, arra nem fordítottak pénzt, nem volt rá keret egyszerűen. Tehát az szépen rohadt lefele. Na, most gondold el, hogy ha valaki a belvárosban lakott mondjuk mérnök emberként, vagy állami tisztviselőként, tanárként, az megunta, hogy hullik le a vakolat a lépcsőházban, hogy patkányok szaladgálnak. Nem részletezem. Tehát, mikor megindult a lakótelepeken való lakhatás lehetősége, vagy megteremtődött számukra, akkor ezek nagy ívben húztak el ezekből a lerobbant belvárosi házakból. A helyüket valóban a vidékről beköltözöttek foglalták el, és így megkezdődött a cigány etnikum családjainak a növekedése a belvárosban. Na, persze nem csak cigányok, hanem tényleg valóban rossz szociális helyzetben levők foglalták el az ő helyüket. Nekik ez egy megváltás volt, lehetőség egy jobb életre.

– *Hogyne, persze.*

IN MEMORIAM

– De gondold el, hogy azok, akik faluról beköltöztek és soha sem éltek olyan környezetben, ahol másokra is tekintettel kellett lenni, alkalmazkodni kellett, hát nekik nagyon nehéz volt alkalmazkodni. Érdekes módon az idősebb és már ilyen értelemben nem mozgékony és alacsony érdekérvényesítési lehetőséggel rendelkező idősebb lakosság maradt még ott, a belvárosban. Na, nagyon érdekes módon, ők kezdték szocializálni ezeket a beköltöző, egyébként fiatal családokat. Hát már gondold el, hogy ez azért eléggé irritálhatta az ott lakó idős embereket, ez állandó veszekedést, konfliktust eredményezett. Aztán így lassan elkezdtek megváltozni.

Volt itt még egy csavar a dologban, mert arra próbáltak ügyelni, hogy a lakótelepeken ne alakuljon ki egy középosztálybeli gettósodás, tehát valamilyen előírás volt arra vonatkozóan, hogy a lakótelepek lakásainak hány százalékát kellett kiutalni hátrányos helyzetű családoknak. Ez azt jelentette, hogy minden lakóházban azért beköltöztettek pár ilyen családot, hát ebből aztán megint millió konfliktus lett. Például hajnali kettőkor jött rájuk, hogy lezúdítták a kiürült sörösüvegeket, amiket nem tudtak visszaváltani, vagy borosüvegeket a szemétdobón, mert ugye itt azzal, hogy ne fertőződjön a lift, ne hordják le az emberek a szemetet, emiatt kellett szemétdobót beépíteni. Minden emeleten volt egy szemétdobó. Ez egy fémből készült alkalmas volt, na de gondold el, amikor ilyen szilárd valamiket zúdíttak bele, hát akkor az egész ház felébredt vagy felriadt erre. Na, most még ennek a szemétdobónak volt egy vonzata. Azért kellett kiemelni a lakótelepeknek a földszintjét egy emelet magasságába, hogy legyen a pincesoron, vagy ahol a garázsok helyezkedtek el, amit most a lakótelepeken szervizutakként használnak, legyen elhelyezve a szemétdobónak hely, ahol a kukákat elhelyezték. Így a gravitáció útján meg tudjon érkezni a szemet. Gondold el Ibolya, egy ilyen tízemeletes lakóépületnek egyetlen lépcsőházában körülbelül 250 ember élt, egy kisebb falu lakossága. Nyilván, hogy ezt nem lehetett elképzelni, hogy majd a liften keresztül hordják le a szemetet, annak hihetetlen fertőzésveszélye lett volna. Ezért volt az, hogy kétszintes lett ilyen értelemben a lakótelep, az alsó szinten volt a szemétdobó, a garázssor, a túloldalán, ahol a főbejárat volt, ott meg lépcsőkön kellett feljutni ahhoz, hogy a lakóházba be tudjanak lépni. Hadd tegyem még hozzá, hogy ez különösen nagy gondot jelentett a kisgyermekes anyáknak, ugyan kiépítettek ilyen rámpákat, hogy feltolják a gyerekocsit, de hát ez eléggé küzdelmes dolog volt a számukra. Szóval itt is a műszaki megoldások domináltak és nem a lakosság igénye.

– *Igen, értem, itt minden a rendszer logikáját követte.*

– Ez volt a logika. Erről majd bővebben olvashatsz az összes műveimben, amit én Enyedi György vezényletével védtem meg. Méghozzá a Tudományos Akadémián, az egyik nagy termében. És hát erre kicsit rátarti vagyok, a fél egyetem kivonult a védésemre. 98%-kal védtem, mert a bizottságba én javasoltam egy, akkor már lakásszociológiából, illetve hát városszociológiából fokozatot szerzett kollégánót, aki viszont nagyon nem örült annak, hogy lesz még egy, esetleg egy konkurenciája. Úgyhogy ő

IN MEMORIAM

leszavazott engem, egyébként 100%-ra védtem volna. És hát még az volt egy nagy élmény nekem, hogy abban a szobában láthattam vendégül a bizottság tagjait egy kis prezentációval, amelyikben Arany János dolgozott. Innen indult az egész dolog, Ibolya. Utána nyílt lehetőség arra, hogy létrehozzák Debrecenben a Szociológia Tanszékét és akkor...

- *Igen, onnantól pedig Te felépítetted.*
- Igen, először docensnek neveztek ki, aztán....
- *Tanszékvezetőnek.*
- Igen.

Készült 2019. 01. 14-én, Debrecenben. Béres Csaba súlyos betegsége miatt telefonon zajlott az interjú.

Béres Csaba emlékére...